

3. AZ ENSZ SZERVEI ÉS SZAKOSÍTOTT INTÉZMÉNYEI¹

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének – az Alapokmány 7. cikkének 1. pontja szerint – hat fő szerve van, ezek a következők:

1. a Közgyűlés (*GA*),
2. a Biztonsági Tanács (*SC*),
3. a Gazdasági és Szociális Tanács (*ECOSOC*),
4. a Gyámsági Tanács (*IC*),
5. a Nemzetközi Bíróság (*ICJ*) és
6. a Titkárság (*S*).

3.1. A Közgyűlés

A világszervezet Közgyűlése a legfőbb tanácskozó testület, amely valamennyi tagállam delegációjából (küldöttségéből) tevődik össze. Egy állam nevében legfeljebb öttagú delegáció vehet részt az ülésen. A delegátusok számától függetlenül minden államnak egy szavazata van.

A Közgyűlésnek a világ békéjével és biztonságával kapcsolatos minden *érdemi* és *szervezeti* kérdésre kiterjedő *általános* hatásköre van. Fontos kérdésekben határozatait a jelen levő és szavazó tagok szavazatainak kétharmados többségével hozza. Határozatai általában nem kötelezőek a tagállamokra, ez alól kivételnek számítanak a szervezeti kérdésekben hozott döntések.

Sokrétű hatásköre miatt az egyes kérdések tényleges megvitatása – mielőtt a Közgyűlés plenáris ülése elé kerülne döntéshozatalra – a bizottságokban folyik, amelyek a következő típusúak lehetnek:

3.1.1. Főbizottságok, amelyek feladata a napirendi pontok megvitatása és a velük kapcsolatos feladatok előkészítése:

1. számú vagy Leszerelési és Nemzetközi Biztonsági Kérdések Főbizottsága
2. sz. vagy Gazdasági és Pénzügyi Főbizottság
3. sz. vagy Szociális, Humanitárius és Kulturális Főbizottság
4. sz. vagy Speciális Politikai és Dekolonizációs Kérdések Főbizottsága
5. sz. vagy Költségvetési és Adminisztrációs Kérdések Főbizottsága
6. sz. vagy Jogi Főbizottság

- 3.1.2. Eljárási vagy ügyrendi bizottságok:
- Általános Bizottság (Napirendi Bizottság)
 - Mandátumvizsgáló Bizottság
- 3.1.3. Állandó bizottságok, amelyeket a Közgyűlés speciális kérdések megoldására hozott létre, ilyenek az
- Igazgatási és Költségvetési Kérdések Tanácsadó Bizottsága és a
 - Tagdíjbizottság.
- 3.1.4. Kisegítő (állandó jellegű), *ad hoc* (ideiglenes, alkalmi) és kapcsolt szervekre vonatkozó bizottságok:
- a) Állandó jellegű kisegítő bizottságok:
- A Világűr Békés Felhasználásának Bizottsága
 - A Békefenntartó Műveletek Különleges Bizottsága
 - Leszerelési Bizottság
 - Nemzetközi Jogi Bizottság
- b) Időleges bizottságok:
- A Tengerfenék Békés Felhasználásával Foglalkozó Bizottság
 - Az ENSZ Namíbiai Tanácsa
 - Az ENSZ Palesztinai Békéltető Bizottsága
 - Speciális Apartheid-ellenes Bizottság
- 3.1.5. A Közgyűlés segédszervei:
- Az Egyesült Nemzetek Adminisztratív Bírósága
 - Az Egyesült Nemzetek Egyeteme (*UNU*) – Tokió, Japán
 - Az Egyesült Nemzetek Gyermekvédelmi Alapja (*UNICEF*) – New York, USA
 - Az Egyesült Nemzetek Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (*UNCTAD*) – Genf, Svájc
 - Az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kereskedelmi és Jogi Bizottsága (*UNCITRAL*) – Bécs, Ausztria
 - Az Egyesült Nemzetek Képzési és Kutatási Intézete (*UNITAR*) – Genf, Svájc
 - Az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosságának Hivatala (*UNHCR*) – Genf, Svájc
 - Az Egyesült Nemzetek Szociális Fejlesztési Kutatóintézete (*UNRISD*) – Genf, Svájc

3.2. A Biztonsági Tanács

A Biztonsági Tanácsban (BT) jelenleg 5 állandó és 10 választott tag van. Az állandó tagok a jogilag nagyhatalomként elismert államok: az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Kína, Nagy-Britannia és Oroszország. A 10 választott tag közül 5 mindig ázsiai–afrikai ország, 1 mindig kelet-európai, 2 latin-amerikai és kettő nyugat-európai és más országok (az említett földrajzi kategóriákba nem tartozó Ausztrália, Új-Zéland, illetve Kanada) közül kerül ki. A tagokat a Közgyűlés 2 évre választja, éspedig úgy, hogy évente választ 5 új tagot. A lelépő tag nyomban újra nem választható meg.

A BT hatáskörét a következő 4 csoportra lehet osztani:

- a béke és a biztonság fenntartása,
- kötelező jellegű általános hatáskör,
- közreműködés az államok közötti viszályok rendezésében és
- szervezési feladatok.

3.3. A Gazdasági és Szociális Tanács

A Gazdasági és Szociális Tanács kizárólag választott tagokból áll. Tagjainak száma 54, amelyek közül évente 18 tagot választanak újra (itt nincs újraválasztási tilalom). Ez a tanács végzi a legsokrétűbb tevékenységet az ENSZ fő szervei közül. Hatáskörét az Alapokmány 62. cikke határozza meg. A Tanács tanulmányokat végezhet és jelentéseket tehet, vagy ilyeneket kezdeményezhet, továbbá ajánlásokat tehet a Közgyűlésnek, a tagállamoknak és az illetékes szakosított intézményeknek

a) a gazdasági, szociális, kulturális, nevelésügyi és egészségügyi, valamint ezekkel kapcsolatos nemzetközi feladatok megoldására, valamint

b) az emberi jogok és alapvető szabadságoknak mindenki részére, fajra, nemre, nyelvre, vallásra való tekintet nélkül történő általános tiszteletben tartásának biztosítására.

A Tanács munkája különböző bizottságokban folyik, amelyek lehetnek:

3.3.1. Munkabizottságok:

- Gazdasági Bizottság
- Koordinációs Bizottság
- Speciális Gazdasági Bizottság
- Szociális Bizottság

3.3.2. Területi bizottságok:

- Afrikai Gazdasági Bizottság (ECA) – Addis Abeba, Etiópia
- Ázsiai és Csendes-óceániai Gazdasági és Szociális Bizottság (ESCAP)
 - Bangkok, Thaiföld
- Európai Gazdasági Bizottság (ECE) – Genf, Svájc
- Latin-amerikai és Karib-térségi Gazdasági Bizottság (ECLAC) – Santiago de Chile
- Nyugat-ázsiai Gazdasági és Szociális Bizottság (ESCWA) – Bejrút, Libanon

3.3.3. Funkcionális bizottságok:

- Emberi Jogok Bizottsága
- Kábítószer-bizottság
- Népesedésügyi Bizottság
- Nők Helyzetével Foglalkozó Bizottság
- Statisztikai Bizottság
- Szociális Fejlesztési Bizottság

3.3.4. Állandó bizottságok:

- A Tudománynak és Technológiának a Fejlesztésben Való Alkalmazásával Foglalkozó Tanácsadó Bizottság
- Bűnmegelőzési és Ellenőrzési Bizottság
- Fejlesztéstervezési Bizottság
- Felülvizsgáló és Értékelőbizottság
- Lakásügyi, Építési és Tervezési Bizottság
- Nem Kormányközi Szervezetek Bizottsága
- Program és Koordinációs Bizottság
- Természeti Erőforrások Bizottsága
- Transznacionális Társaságok Bizottsága
- Tudomány és Technológia Bizottsága a Fejlesztés Szolgálatában

3.4. A Gyámsági Tanács

A Gyámsági Tanács eredeti feladata a gyámsági és az önkormányzattal nem rendelkező, illetve gyarmati területekkel kapcsolatos igazgatás ellenőrzése volt.

Miután 1994-ben az utolsó, a Csendes-óceánban lévő USA gyámsági terület (Palau) is független lett, ezzel megszűnt a gyámság intézménye, a Gyámsági Tanács 1994. november 1-jén felfüggesztette tevékenységét, holott gyarmati területek még mindig vannak (pl. Amerikai Samoa, Amerikai Virgin-szigetek, Francia-Guyana, Gibraltár, Kajmán-szigetek, Pitcarn-szigetek stb.).

3.5. A Nemzetközi Bíróság

A Nemzetközi Bíróság független bírák testülete, semmilyen hatóságnak nincs alárendelve, sőt olyan *szuverén szerv*, amelynek nem kell évi tevékenységről jelentést tennie az ENSZ Közgyűlésének sem. Hatáskörét a felek előzetes hozzájárulása alapozza meg. Ez azt jelenti, hogy *csak közös megegyezéssel lehetséges, hogy a bíróság két állam között bármely ügyben eljárjon.*

A bíróság 15 tagból áll, akik közül kettő ugyanannak az államnak az állampolgára nem lehet. Működését külön statútum (alapszabály) rendezi, amely az ENSZ Alapokmányának része lett. A statútumnak részese lehet olyan állam is, amely nem tagja a világszervezetnek. Székhelye Hágában (Hollandia) van.

3.6. A titkárság

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Titkársága a legfőbb végrehajtó és adminisztratív szerv, amelynek igen sokrétű feladata van. Az ide tartozó hivatalnoki apparátus (ha hozzászámítjuk a Gazdasági és Szociális Tanács egyes regionális gazdasági bizottságaiban működő tisztviselőket is, akkor számuk kb. 25 000 személy)² a többi főszerv kiszolgálását végzi, és az általuk rábízott feladatokat hajtja végre. A titkárság élén a mindenkori *főtitkár* áll. Székhelye New Yorkban van, a világszervezetnek az *East River* (Keleti folyó) partján lévő székházában.

3.7. Programok és intézmények

A világszervezetben hivatalos besorolás szerint az Egyesült Nemzetek rendszeréhez tartoznak még:

- a) az Egyesült Nemzetek programjai,
- b) a szakosított intézmények,
- c) önálló szervezetek,
- d) egyezményes titkárságok és
- e) az intézmények közötti koordinációs mechanizmus.

a) az Egyesült Nemzetek Szervezetének programjai

A világszervezethez más, részben önálló szervek (sokszor programok, alapok formájában) kapcsolódnak. Ezek a szervek nem külön nemzetközi szerződés alapján, a világszervezettől függetlenül jöttek létre, hanem az ENSZ Közgyűlésének határozata hozta őket létre. Egrészt az ENSZ költségvetésé-

ből, másrészt állami hozzájárulásokból szűkebb területeken sajátos célok érdekében működnek.

Az ENSZ honlapja szerint a világszervezethez 42 program kapcsolódik (ha ide soroljuk a legújabb, az *UNAIDS* programot is), amelyek közül egy (az *ICJ*) a világszervezet fő szervei közé, hat (az *UNCITRAL*, az *UNHCR*, az *UNICEF*, az *UNCTAD*, az *UNRISD* és az *UNU*) egyúttal a Közgyűlés segédszerve is, öt (az *ECA*, az *ESCAP*, az *ECE*, az *ECLAC* és az *ESCWA*) pedig a Gazdasági és Szociális Tanácshoz kapcsolódik. A többi program a következő:

- A Nők Helyzetének Előmozdítását Szolgáló Nemzetközi Kutatási és Továbbképző Intézet (*INSTRAW*) – Santo Domingo, Dominikai Köztársaság
- Adminisztratív és Költségvetési Kérdések Tanácsadó Bizottsága (*ACABQ*) – New York, USA
- Az Egyesült Nemzetek Bécsi Hivatala (*UNOV*) – Bécs, Ausztria
- Az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Főbiztosságának Hivatala (*UNHCHR*) – Genf, Svájc
- Az Egyesült Nemzetek Fejlesztési Alapja Nők Számára (*UNIFEM*) – New York, USA
- Az Egyesült Nemzetek Fejlesztési Programja (*UNDP*) – New York, USA
- Az Egyesült Nemzetek Genfi Hivatala (*UNOG*) – Genf, Svájc
- Az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Kábítószer-ellenőrző Programja (*UNDCP*) – Bécs, Ausztria
- Az Egyesült Nemzetek Kompenzációs Bizottsága (*UNCC*) – Genf, Svájc
- Az Egyesült Nemzetek Környezetvédelmi Programja (*UNEP*) – Nairobi, Kenya
- Az Egyesült Nemzetek Közel-keleti Segélyező és Munkaközvetítő Hivatala Palesztin Menekültek Számára (*UNRWA*) – Gáza, Gázai övezet és Amman, Jordán
- Az Egyesült Nemzetek Közös HIV/AIDS Programja (*UNAIDS*) – Genf, Svájc
- Az Egyesült Nemzetek Közös Személyzeti Nyugdíjalapja (*UNJSPF*) – New York, USA
- Az Egyesült Nemzetek Központja (*UN*) – New York, USA
- Az Egyesült Nemzetek Központja az Emberi Településekért (*UNCHS (Habitat)*) – Nairobi, Kenya
- Az Egyesült Nemzetek Lefegyverzés Kutatási Intézete (*UNIDIR*) – Genf, Svájc
- Az Egyesült Nemzetek Népesedésügyi Alapja (*UNFPA*) – New York, USA
- Az Egyesült Nemzetek Önkéntesei (*UNV*) – Bonn, Németország
- Az Egyesült Nemzetek, a Szakosított Intézmények és a Nemzetközi Atomerő-ügynökség Levelező Hallgatóinak Csoportja – New York, USA
- Az Egyesült Nemzetek Személyzeti Főiskolája (*UNSC*) – Torino, Olaszország
- Az Egyesült Nemzetek Tervezési Szolgálati (*UNOPS*) – New York, USA

- Az Egyesült Nemzetek Térségközi Bűnözési és Igazságügyi Kutatóintézete (*UNICRI*) – Róma, Olaszország
- Az Egyesült Nemzetek Továbbképző és Kutatóintézete (*UNITAR*) – Genf, Svájc
- Az Egyesült Nemzetek Vendéghallgatói Tanácsa – New York, USA
- Közös Felügyelőegység (*JIU*) – Genf, Svájc
- Nemzetközi Kereskedelmi Központ (*UNCTAD/WTO*) – Genf, Svájc
- Nemzetközi Öregedési Intézet (*INLA*) – Valletta, Málta
- Nemzetközi Polgári Szolgálati Bizottság (*ICSC*) – New York, USA
- Világélelmezési Program (*WFP*) – Róma, Olaszország
- Világűrügyi Hivatal (*OOSA*) – Bécs, Ausztria

b) Az ENSZ szakosított intézményei/szervezetei

Az Alapokmány 57. cikke arról rendelkezik, hogy a gazdasági, szociális, kulturális, nevelésügyi és egészségügyi téren, valamint a kapcsolódó területeken jelentős nemzetközi feladatokat ellátó kormányközi szervezeteket össze kell kapcsolni az ENSZ tevékenységével. A Gazdasági és Szociális Tanács több ilyen szervezettel kötött megállapodást, amelyek így betagozódtak a világszervezet kereteibe, ún. szakosított intézményekké váltak.

A szakosított intézmények azonban megtartották szervezeti önállóságukat, önálló költségvetésük van, de tevékenységüket összehangolják az ENSZ, illetve más szakosított intézmények, autonóm szervek tevékenységével a Gazdasági és Szociális Tanács égisze alatt.

Az ENSZ a szakosított szervezetek fölött rendszerint ellenőrző vagy beszámoltató tevékenységet gyakorol.

A szakosított intézmények lehetnek:

a) Általános jellegűek

- Nemzetközi Fejlesztési Társaság (*IDA*) – Washington, USA
- Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (*ILO*) – Genf, Svájc
- Nemzetközi Pénzügyi Társulás (*IFC*) – Washington, USA
- Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezet (*UNESCO*) – Párizs, Franciaország
- Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (Világbank – *IBRD*) – Washington, USA
- Nemzetközi Valutaalap (*IMF*) – Washington, USA

b) Technikai jellegűek

- Az Egyesült Nemzetek Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete (*FAO*) – Róma, Olaszország
- Az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Iskolája (*UNIS*) – New York, USA
- Az Egyesült Nemzetek Postai Adminisztrációja (*UNPA*) – New York, USA
- Egészségügyi Világszervezet (*WHO*) – Genf, Svájc
- Egyetemes Postaegyesület (*UPU*) – Bern, Svájc
- Iparfejlesztési Szervezet (*UNIDO*) – Bécs, Ausztria
- Meteorológiai Világszervezet (*WMO*) – Genf, Svájc
- Nemzetközi Mezőgazdasági Fejlesztési Alap (*IFAD*) – Róma, Olaszország

- Nemzetközi Oktatási Hivatal (*IBE*) – Genf, Svájc
- Nemzetközi Oktatási Központ (*ILO/ITC*) – Torino, Olaszország
- Nemzetközi Távközlési Egyesület (*ITU*) – Genf, Svájc
- Nemzetközi Tengerészeti Szervezet (*IMO*) – London, Nagy-Britannia
- Nemzetközi Tudományos és Csúcstechnológiai Központ (*ICS*) – Trieszt, Olaszország
- Polgári Repülésügyi Szervezet (*ICAO*) – Montreal, Kanada
- Sokoldalú Beruházás-szavatolási Ügynökség (*MIGA*) – Washington, USA
- Szellemi Tulajdon Világszervezete (*WIPO*) – Genf, Svájc
- Világkereskedelmi Szervezet (*WTO*) – Genf, Svájc

c) Önálló szervezetek

- Nemzetközi Atomenergia-ügynökség – Bécs, Ausztria (*IAEA*)
- Idegenforgalmi Világszervezet – Madrid, Spanyolország (*WTO*)

Az ENSZ és a szakosított intézmények egy csoportjának jelképe

d) Egyezményes titkárságok

- Az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye (UNFCCC) – Bonn, Németország
- Az ENSZ Sivatagosodás Elleni Egyezménye (UNCCD) – Bonn, Németország

e) Az intézmények közötti koordinációs mechanizmus

A világszervezetnek még húsz különböző koordinációs, illetve véleményezőbizottsága van, amelyek feladata az ENSZ intézményei közötti munka összehangolása, illetve az egyes tevékenységi körökkel kapcsolatos véleménynyilvánítás. Ezek a többi szerv zavartalan működését hivatottak elősegíteni. Ide tartoznak az adminisztratív, a szervezési, a személyi, programbeli, működési, pénzügyi, költségvetési, tájékoztatási, statisztikai, informatikai és egyéb kérdésekkel foglalkozó bizottságok, illetve tanácsadó testületek. Ezek székhelye New Yorkban, Genfben, Rómában, Párizsban, Bécsben, Koppenhágában és Oslóban van.

A Gazdasági és Szociális Tanács az Alapokmány 71. cikke alapján konzultálhat továbbá olyan nem kormányzati szervekkel, amelyek a Tanács hatáskörébe tartozó ügyekkel foglalkoznak. Több mint 600 kormányzati szervezet rendelkezik a Tanácsnál konzultatív státussal, amelynek alapján megfigyelőt küldhetnek a Tanács és alárendelt szervei nyilvános üléseire, írásbeli nyilatkozatot terjeszthetnek elő, s tanácskozhatnak a Titkársággal.